

לכבוד שבת קדש – פרשת בא תשפ"א

וזהב הארץ ההיא טוב – זו תלמודה של א"י

דף שבועי לעיסוק בסוגיות ארץ ישראליות – נכתב ע"י חגי צמיר

שכבר אינו יודע אפילו את צורות האותיות: במקום הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֵם, הוא קורא "החרש היה לבס".

הייתכן שאדם כה גדול אכן לא ידע לקרוא פסוק מפורש ובו שלוש המילים הראשונות של המצווה הראשונה שנצטוו ישראל בצאתם ממצרים? האמנם רק במקרה השתבשו לו "מעייני המתגבר" דווקא המילים המסוימות האלה, שגלום בהן סוד קידוש הזמנים על פי הלבנה המתחדשת בידי העם החדש היוצא לחירות בחודש האביב וההתחדשות?

ואולי לא מקרה היה כאן, ולא שכחה ולא שיבוש, כי אם אמירה מכוונת ומושחזת של רבי אלעזר לחבריו העומדים מסביבו? אולי הוא מטיח בהם: "אתם רוצים לקרוא 'החודש הזה לכם' בצורה נכונה ומדויקת, ואחר כך להמשיך בשגרת חייכם מבלי לחדש דבר; אבל אני איני מסכים להשתתף במשחק שלכם, ובמקום זה אני שואל אתכם (בגוף שלישי, כפי שפונים למכובדים שכמותכם): החרש היה לבס?!"

על השאלה 'איזוהי דרך ישרה שראוי לאדם לדבוק בה', השיב רבי אלעזר בן ערך: "לב טוב". ועל השאלה מאיזו דרך ראוי לאדם להתרחק – "לב רע". החיים הם התחדשות תמידית, ועם כל פעימה ופעימה של הלב משתנה האדם ומתפתח ללא הרף. כשתגמרו לקרוא את המשפט הזה, לא תהיו אותם אנשים שהייתם כאשר התחלתם לקרוא אותו. אפשר לבחור ב"לב טוב", ולהשתנות לטובה עם כל פעימה ופעימה, ואפשר, למרבה הצער, לבחור ב"לב רע" ולבזבז את כוחות החיים. אבל הכי נורא – ואולי זה מה שזועק רבי אלעזר לחבריו גדולי התורה – זה לחיות עם לב חירש.

לחיות עם לב חירש זה לפעום מבלי להתפעם, לקרוא פסוקים מבלי להאזין לנאמר בהם, ולקדש עוד חודש ועוד חודש מבלי להתחדש אף פעם. לחיות עם לב חירש זה להניח לו, ללב, להפוך לסתם משאבה שמפמפמת דם מכאן לשם. זה לייבש את התורה עד שהיא הופכת לערמה של שאלות הלכתיות שיש לפתור אותן, מבלי לחלחל אל עומק תהומות הקיום ומבלי לנבוע מתוך התהומות הללו, מבלי להתגבר ומבלי להשקות. זהו ה'מעין המתגבר' האמיתי.

לפעמים מחרישים בני אדם את לבותיהם פשוט מפני שקל יותר לדרוך במקום מאשר להתקדם אל הלא נודע. יש משהו מאיים בחידוש, בשינוי, בויתור על המוכר ועל הידוע. לפעמים נדמה שכל חידוש או שינוי מערער את שיווי משקלו של העולם, ששגרה היא צורך קיומי, כי כל הפרה של הכללים השגורים מסכנת את ההוויה. אך תחושה זו עלולה להביא לחירשות הלב, עד כדי התבצרות מאחורי הסענה כי

הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֵם רֵאשִׁים רֵאשׁוֹן הוּא לָכֵם לְחֲדָשֵׁי הַשָּׁנָה בפרשתנו מופיעה המצוה הראשונה בתורה. כבר רש"י שואל בפסוק הראשון על התורה מדוע לא התחילה התורה ב"החדש הזה לכם" – שהיא מצוה ראשונה בתורה.

המצוה הראשונה בתורה עוסקת בקידוש החודש. עם ישראל הופך להיות אחראי על קידוש הזמנים "מקדש ישראל והזמנים". זהו הפסוק שבו בא לידי ביטוי הרעיון של שיתוף האנושות ובמיוחד עם ישראל בבריאת העולם וניהולו. כיצד נושאים את זה? כיצד הופכים להיות שותפים במעשה הבריאה? כיצד מחדשים כל חודש את החידוש שלו?

לרבן יוחנן בן זכאי היו חמישה תלמידים, שכל אחד מהם קיבל התיחסות בהתאם למידותיו. השניים המפורסמים שבהם נתקל כל מי שפותח את התלמוד הם רבי יהושע – "אשרי יולדתו", ורבי אליעזר – "בור סוד שאינו מאבד טיפה". ר' אליעזר הוא זה ש"לא אמר דבר שלא אמרו רבותיו" ואילו ר' יהושע הוא הקובע "אין בית מדרש בלי חידוש". אך נמצא שם גם תלמיד נוסף. התלמיד שהוא ההבטחה הגדולה. זה שרבן יוחנן בן זכאי יורד מגב החמור כדי ללמוד איתו מעשה מרכבה, לימוד ביחיד למרות שזה לא דבר שראוי ונכון לעשותו. רבי אלעזר בן ערך. לא היה בין תלמידי ריב"ז חדשן מקורי ורב תנופה כמו רבי אלעזר בן ערך. רבן יוחנן אף כינה אותו "מעייני המתגבר", וקבע – יש אומרים – כי משקלו הסגולי עולה על זה של כל חכמי ישראל האחרים גם יחד. רבי אלעזר בן ערך הוא זה שכאשר מסכם ריב"ז מהי הדרך הנכונה לבחור ללכת בה, ולחילופין הדרך הרעה שיש להימנע ממנה, אומר לתלמידים "בכלל דבריו – דבריכם". הוא התלמיד שידוע להכיל את הכל יחד. במילה אחת, באמירה אחת הוא רואה את המכלול כולו.

והנה, כאשר נפטר ריב"ז בברור חיל, תלמידיו שהיו איתו היו צריכים לבחור לאן ללכת. רובם בחרו ללכת ליבנה, אל מקום מושבו של רבן גמליאל, ואילו רבי אלעזר בן ערך בחר ללכת לאמעוט – מקום מים יפים. (אולי לרמז שאין מים אלא תורה ושם הוא חשב יוכל ללמוד ולמד). הסיפור התלמודי במקורות חד"ל מספר, שישב שם שנים רבות, ומכיוון שלא היה לו עם מי ללמוד תורה שם, נשתכח ממנו כל תלמודו. לאחר שנים בהם נפרד מחבריו, הם באים אליו כדי לשאול אותו שאלה הלכתית.

שיאה של הדרמה המופיעה בסיפור המפגש בין רבי אלעזר לחכמים, הוא בסצנה, שבה רבי אלעזר מנסה לכאורה לקרוא בתורה באוזני אורחיו החכמים, והללו מדדעזעים להיווכח

אותם יחידים חריגים, המתעקשים לחדש חידושים, אינם עושים זאת אלא מפני ש"שכחו את כל תלמודם".

סוף הסיפור התלמודי הוא **צווחו ליה כולי עלמא. התחיל לבכות והם בוכים, עד שהחזירו לו תלמודו** (ילקוט שמעוני קהלת רמז תתקעג). חכמים צווחים. על מה הם צווחים? האם עליו – על ששכח את תלמודו? או אולי עליהם כשהבינו מה אמר להם? ולאחר שכולם בוכים יחד, **החזירו לו תלמודו**. האם הפירוש הוא שהחזירו לו את מה ששכח? או אולי "החזירו לו תלמודו" פירושו שהם החזירו חזרה לעולם את מה שהוא לימד אותם? ואולי, מכאן למד רבי יהושע ש"אין בית מדרש בלי חידוש". החידוש הוא עם כל פעימה ופעימה של הלב, החידוש הוא בכל לימוד באשר הוא.

בל נשכח גם אנו את "הלב הטוב" הנדרש **רחמנא ליבא בעי**, כדי שנוכל להשתתף עם הקב"ה במעשה הבריאה – לקדש את הזמן ואת העולם **הַתְּרַשׁ הַיּוֹה לְכֶם**

המטייל בגליל העליון ליד מושב עלמה ימצא את ציון קברו של רבי אלעזר בן ערך. באותו אזור התקיים היישוב היהודי עלמא, שהתקיים מהתקופה הרומית ולאחריה בתקופה הצלבנית ועד התקופה העות'מאנית. השם עלמה מוזכר לראשונה בתקופה הצלבנית; קהילה יהודית רציפה התקיימה במקום עד המאה ה-17. המושב הוקם באוגוסט 1949 על ידי הפועל המזרחי ובתחילה התיישבו בו כ-125 משפחות עולים מא-זאוויה ומטריפולי שבלוב. עובדת היותם דוברי איטלקית הביאה לסיפור מענין הקשור למושב.

באיטליה חי אדם בשם דונטו מנדוצ'יו שלימים קיבל את התואר "הנביא". דונטו מנדוצ'יו (1885-1948), היה בן איכרים שלא ביקר בבית ספר. במלחמת העולם הראשונה הוא גויס לצבא, נפצע, אושפז בבית חולים צבאי בפיזה ונשאר משותק ברגליו. במיטה לידו שכב פצוע אשר לימד אותו קרוא וכתוב, וכך החל לקרוא ספרים. כאשר חזר לכפר, היה בין היחידים שקראו לקרוא, מה שסייע לו לרכוש ידע בספרות האיטלקית והפך לפופולרי בין צעירי הכפר שהגיעו אליו והאזינו לסיפוריו בקשב רב. בשנת 1930 חלם שהוא ניצב בשדה, אוחז נר בידו ואדם זקן מצווה עליו: "שאל נא את הנר בַּרְמָה והפך את אורי". כאיש יודע ספר, החל ללמוד את התנ"ך - הברית הישנה, ומהר מאד הגיע למסקנה כי היהדות היא הדת האמיתית, ומה שהכומר מלמד בכנסיה הוא בניגוד לכתוב בתורה. כך החל לשמור שבת ובהדרגה מצוות נוספות. את תורתו החדשה העביר לחסידיו. בני הקבוצה שנהרה אחרי מנדוצ'יו היו בני הדת הנוצרית. אך בהשפעתו, החליטו על חידוש קיומו של העם היהודי, אשר סברו כי עבר מן העולם.

לימים, הגיע מבקר שהזדמן לכפר, וסיפר להם כי יש יהודים בעולם. בעקבות זאת, יצרו קשר עם הרב הראשי של יהדות רומא, ששלח להם אחרי הפצרות רבות, חבילת ספרי קודש. במשך השנים, השפיע מנדוצ'יו על חלק מבני כפרו לנהוג כיהודים וכך החלה הדרך לגיור.

עקב מוצאם האיטלקי למהדרין, לא הוטלו עליהם ההגבלות שחלו על יהדות איטליה, כחלק מחוקי הגזע נגד יהודי איטליה (אוקטובר 1938). כאשר הגרמנים נכנסו לכפר נמסר להם שיש בו יהודים, אולם אנשי הכפר הצליחו להגן על חברי הקבוצה. במהלך מלחמת העולם השנייה, עברה דרך הכפר יחידת צבא שחייליה היו יהודים – חיילי הבריגדה. הרושם העז שהשאירו על תושבי הכפר, רק חיזק את תחושת השייכות אל העם היהודי, וכתוצאה מהקשר שנוצר גויירו בשנת 1946 74 מחברי הקבוצה, ובהמשך עלו לארץ. ראשון העולים ארצה היה אברהם צ'רונה שעלה במסגרת העלייה הבלתי-חוקית בשנת 1947, נתפס על ידי הבריטים והועבר לקפריסין. לאחר שעלה ארצה התיישב בעכו. כאשר פרצה מלחמת העצמאות חמישה מצעירי הקבוצה עלו לישראל ונטלו חלק בקרבות. בשנת 1952 עלו 16 משפחות והתיישבו במושב עלמה, מושב של יוצאי לוב, אשר גם הם דוברי איטלקית. 7 משפחות עברו לביריה והשאר התפזרו ברחבי הארץ. רק אחד מן העולים חזר לאיטליה.

ביוני 2007 ביקר הרב אליהו בירנבוים, ראש מכון שטראוס עמיאל, השומר על קשר עם קהילות יהודיות קטנות ברחבי העולם, בעיירה האיטלקית – סן ניקנדרו. הוא גילה כי בעיירה חיות כ-40 נשים הממשיכות לשמור על היהדות, שומרות שבת, מקיימות תפילות בציבור בשבתות ובמועדי ישראל בעברית ובאיטלקית ורואות את עצמן יהודיות לכל דבר ובשלב זה אין בדעתן להתגייר. בעליהן של הנשים היהודיות נותרו קאתולים ובניהן אינם נימולים למען שלום בית. בדרך כלל, הבנים הולכים בעקבות האבות והבנות בעקבות האמהות וכך נוצרה תופעה של "דת יהודית לנשים". בעיירה בית כנסת קטן אך מטופח ברחוב מרכזי של הכפר. מתפללים בו כ-30 איש בערב שבת וכ-40 בשבת, רובם המוחלט נשים, ללא קשר למשפחות שעלו לישראל בשנת 1953. התפילה כוללת מנגינות וקטעי שירה אשר נוספו לתפילה על ידי "הנביא". התפילה בשבת בבית הכנסת היא מרכז חייהם של "יהודי סן ניקנדרו". הנשים עורכות סדר פסח משותף, משתדלות לאכול בשר כשר (מרומא), מפרידות בין בשר וחלב, אופות חלות ומדליקות נרות שבת. הרצאה בנושא (נמצאת ביוטיוב) הועברה לאחרונה במועדון הכורסה של העם הארץ בשיתוף המכון ללימודי הגליל.

בברכת שבת שלום ומבורך – הגי עמיצור

לקבלת הדף במייל היכנסו לקישור <https://lp.vp4.me/fw3x>